

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Ростислава Георгиева Годорова-Енчева
Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

относно дисертационен труд на тема
„Богородичният акатист в българската църковна живопис през Възраждането”

за присъждането на образователната и научна степен „доктор”
по област на висше образование 2. Хуманитарни науки,
професионално направление 2.4. Религия и теология
(Християнско изкуство)

на **Елена Искърва Серева**

Дисертационният труд на кандидата обхваща 306 страници текст, структуриран в заглавна страница, съдържание, списък на използваните съкращения, предговор, уводна част, изложение в три глави и заключителна част, с добавени справка за приноси, библиография и приложения.

По същество изследването е представено върху 249 стандартни компютърни страници със стандартна големина и разредка на шрифта (с. 8–256), което гарантира достатъчна за една дисертация изчерпателност. В предговора (с. 5-7) дисертантът мотивира личния си интерес към тематиката и изяснява пътя, по който се е стигнало до формулирането на конкретния предмет на изследването.

Уводът (с. 8-15) представя в 8 страници актуалността на темата, състоянието на научните изследвания в областта, очертава хронологическите рамки на изследването, представя предмета, обекта и структурата на дисертацията, нейните цели, задачи и очаквани резултати, както и използваните методологически похвати.

За избора на тема и за формулировката на нейната актуалност докторантът Елена Серева и нейният научен ръководител доц. д-р Иван Рашков заслужават поздравления. От една страна, поради значимостта на личността на Пресвета Богородица във всички аспекти на св. Православие, а от друга – заради верния усет към факта, че иконографията на Богородичния акатист е по своята същност образен еквивалент на химна с подчертано богослужебен характер. От голямо значение е също и фактът, че подобно систематично проучване по темата до момента липсва – това повишава стойността на постигнатите в тази дисертация научни резултати. Хронологическата рамка на изследването е ясно очертана, както и обектът, проблематиката, предметната област и структурата на дисертацията, целите, задачите и методологията на изследването.

Първата глава на изложението представя върху 49 страници (с. 16-64) теоретичната постановка на проблема, като се изяснява произходът, богослужебната и иконографската употреба на химна, както и етапите в постепенното развитие на иконографския цикъл от сцени. Дисертантът заслужава похвала за ясният стил и за последователността на изложението, както и за диаграмите и схемите, чрез които подробно представя богослужебната употреба на Богородичния акатист, в доказателство на тезата си, че иконографският цикъл от неговите сцени може да се чете като цялостен израз на св. Православие (с. 41). Отново в табличен вид са представени и съответствията между богослужебната употреба на химна и комбинирането на изображения в иконографските програми във възрожденските храмове, възрожденските

щампи и икони. Главата завършва с обобщение, като този подход е спазен и в останалите глави.

Втората глава на изложението е с доста по-голям обем от 125 страници (с. 65-189) и е посветена на произхода и развитието на възрожденската иконография на Богородичния акатист, на дефинирането на основните модели за изграждане на иконографския му цикъл и на прегледа на присъствието на химна в кавалетната и монументалната църковна живопис през указаната епоха. Много отчетливо е представено и силното влияние на графичното изкуство върху формирането на иконографията на сюжета. Приносният характер на изследването в тази глава е безспорен – Серева прецизно изброява и описва образци, ясно личат размерите на вложения от дисертанта личен труд, както и оригиналността на изводите ѝ, предадени в прегнантен вид в обобщението (с. 189-195). Авторът изследва творби не само на представители на големите зографски школи, а и на по-маргинални такива, което считам за похвално, защото недостатъчно познатите автори са поле с голям потенциал. Елена Серева извежда две основни характеристики на трактовката на темата от българските възрожденски майстори – ползването на примерни модели, съчетано с отлично познаване на богослужебните традиции и разпад на иконографския цикъл от сцени, при който доминират тези с исторически характер. Изведени са и характерните особености в разнообразието на композиционните решения на най-популярните сцени.

Третата глава на изследването разглежда върху 57 стр. (с. 196-252) богословската натовареност на сцените, изграждащи темата. Докторантът заслужава поздравления за анализа на богослужебното и догматично значение на иконографската програма на Богородичния акатист. Резултатите от анализа са изведени ясно и онагледели чрез схеми, разгледани са и сигнатурите на сцените от цикъла, като забелязаните промени в тях са представени таблично. В обобщението са дефинирани ясно и кратко основните изводи от работата по богословската същност на акатистовите сцени.

Заключението (с. 254-256) съдържа основните изводи на дисертацията и е последвано от справка за приносите на научното изследване (с. 257). Дисертантът извежда като най-важни шест приносни моменти: изясняването на конкретната връзка между иконографския цикъл сцени на Богородичния акатист и Великопостното богослужебно последование; идентификацията на основния модел и изворите на възрожденския модел изобразяване на Богородичния акатист; изготвянето на корпус от паметници със сюжета, подреден по художествени школи, зографски родове и самостоятелни майстори – зографи, с включени нови паметници; идентификацията и богословски обосноваването аргументация на съкратения цикъл от сцени на Богородичния акатист през Възраждането; изясняването посредством богословски анализ на композиционната схема на възрожденската акатистна икона; дефиниране на основанието за включване на иконографския цикъл от сцени на Богородичния акатист в иконографската програма и в частност на църквите с небесен покровител св. Николай Мирликийски Чудотворец. Съгласявам се с формулировката на посочените приноси и подчертавам особено значимостта на първите три от тях, без да подценявам останалите.

Специално внимание заслужава приложението към дисертацията (с. 269-306), което съдържа 62 образца на възрожденски щампи, кавалетна и монументална църковна живопис, които чудесно онагледяват проведеното научно изследване.

Освен отправените похвали, се налага да бъдат отбелязани и няколко несъвършенства на дисертационния труд. На първо място бих посочила известния дисбаланс между отделните глави на изложението и макар като богослов не само да разбирам, а и да адмирам изключително подробните анализи на литургично-богослужебните практики, считам че има моменти, в които те натежават. Прави тази

забележка изразявайки убеждението си, че дисертацията заслужава да види бял свят под формата на научна монография. В този ред на мисли, за една по-широка и незадължително богословска аудитория, обемът на тези анализи трябва да се прецизира, да се компримира и известна част от тях да бъдат заменени, примерно, с цитирания, насочващи към отделни публикации на автора по конкретните теми.

Част от графичния материал под формата на схеми и диаграми също може да бъде обединен и оформен по малко по-достъпен за по-широка аудитория начин.

Освен това, при бъдещата работа по темата би следвало да се разшири териториалният обхват на създадения корпус от паметници, което ще помогне и за балансирането на изкуствоведското и богословското съдържание в една потенциална научна монография.

Между забележките се налага се да бъде споменат и авторефератът към дисертацията (29 с.). Смятам, че със своя недостатъчно добре организиран текст и графичен материал (схеми, диаграми), с малкия си обем и ненужни цитирания под линия, той не представя научното изследване на автора по най-добрия възможен начин.

Въпреки отправените критики, в заключението на моето становище бих искала да кажа, че представеният дисертационен труд е актуален и има своите безспорни приноси като научно изследване. Авторът Елена Серева демонстрира отлична подготовка и безапелационна компетентност, активна публикационна дейност, изграден стил на изследване и изразяване, което ме кара да вярвам в потенциала ѝ за бъдеща изследователска кариера.

Всичко изброени доводи ме мотивират да гласувам с убедено „да“ за присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на кандидата Елена Искърва Серева.

10 април 2018 г.
Светли Вторник

Доц. д-р Ростислава Тодорова-Енчева